

Slovenská archeológia VI/1, Časopis Slovenskej akadémie vied Archeologického ústavu v Nitre, Bratislava 1958, 240 str.

Prva številka novega letnika arheološke periodike »Slovenská archeológia« obravnava vse arheološke veje na že ustaljen način. Kakor vse dosedanje številke, je tudi ta opremljena z odlično reproduciranimi gradivom.

Ladislav Bánesz poroča o raziskovanju mlajše paleolitske postaje iz leta 1955 pod naslovom »Mladopaleolitické objekty v Seni I«. Pomembno pri tem v resnici zaščitnem izkopavanju je bilo odkritje majhne delavnice za kameno orodje in ostanek kulturne jame. Delavnica na površini 8×6 m je imela šest delovnih mest, kjer so bili najdeni tako nukleji kakor odbitki. Delovna mesta, ki so bila 0,90–1,0 m velika, predstavljajo nepravilne ovalne jame. Kulturna jama je pa dolga 2,20 m in od 1,60 do 2,40 m široka. V sami jami sta bili ugotovljeni dve vdolbini za stebre. Žal je jama delno uničena. Gradivo, odkrito na tem najdišču, predstavlja zvečine odbitke. Tudi ostali artefakti so dokaj atipični. Malo je bilo primerov, ki bi imeli moustierski karakter. Avtor datira po tipološki strani tamkajšnjo kameno industrijo v srednji aurignacien. Geološko bi pa spadala v drugi würmski stadial.

Neolitičnih problemov na Slovaškem se dotika Bohuslav Chropovský v članku »Prispevek k problematike neolitičného osídlenia záp. Slovenska«. Avtor je v članku stavil nekaj problemov na temelju gradiva, ki je bilo odkrito v vasi Veľký Grob v neolitični naselbini, kjer so raziskovali od 1951. leta dalje. Tu je najdeno več keramičnih oblik, katerih izvor je različen. Tako je za del keramike potrebno iskati izvor v južni slikani keramiki. Poleg tega je tu tudi tipična železovska keramika, dalje Bükk kulturna skupina, a tudi Körös skupina poleg čisto lokalnih skupin in elementov. Iz vsega sklepa avtor, da je zahodna Slovaška imela pomembno vlogo v prazgodovinskem razvoju neolitičnega prebivalstva tako s kulturnega, kakor tudi z gospodarsko-družbenega gledišča.

Karol Andel objavlja v članku »Pohrebisko z doby medenej v Tibave na východnom Slovensku« eneolitično nekropolo, ki je pa že zvečine uničena. Le nekaj mest je bilo mogoče odkopati, kjer so bili vsaj delno ohranjeni grobovi. Časovno spada nekropola v eneolitično periodo, kulturno jo pa avtor pripisuje Tiszapolgár II in prehodu v bogrokeresztúrsko skupino. Vendar so tu posamezni elementi, ki jih, kakor pravi avtor, nimamo niti v Tiszapolgár II, niti v bogrokeresztúrski skupini. Na grobišču so bile relativno zelo bogato zastopane bakrene sekire, ki so po tipološki strani raznih oblik. Najdenih je bilo tudi manjše število kamenih izdelkov in zlatih okrasnih ploščic.

O zaščitnem raziskovanju in Jelšovicah v letu 1952 poroča Jozef Kudláček. Ob tej priliki so bile odkrite najdbe iz časa volutne keramike, dalje tiške, eneolita, starejše bronaste dobe, unjetiške kulture, mad'rovske kulture, poleg tega pa tudi slovanski vodnjak.

V posebnem članku »Zvieracie kosti z doby bronzovej z Dvorov nad Žitavou« je Cyril Ambros analiziral živalske kosti iz bronaste dobe, ki so bile najdene 1955. leta pri izkopavanju v Dvory. Odkriti so bili govedo, jelen, koza ali ovca, srna, domača svinja, divja svinja, pes in ptiči. Avtor je ugotovil, da je razmerje domačih do divjih živali v razmerju nekako 13:5, kar pomeni, da se je prebivalstvo intenzivno bavilo z živinorejo, medtem ko je imel lov drugovrstni pomen.

Jozef Porubský je v članku »Lužické popelnicové pole v Partizánskom« podal poročilo o zaščitnih raziskovanjih leta 1950 v Nitri pri opekarni Partizánska. Ob tej priliki so odkrili 26 žganih pokopov, od katerih jih je 21 imelo kameno oblogo. Kot urne so služile posode, podobne urnam, ki so bile v spodnjem delu razširjene. Druge keramične posode so pa bile v grobovih kot privedki. Bronasti privedki so glede na keramiko redki. Uporabljane so bile razne igle, puščice, priveski v obliki očalark, gumbi in spirale. Kronološko stavlja avtor nekropolo v mlajšo lužiško stopnjo halštatske faze.

O zaščitnih raziskovanjih na Somotorski hory poročata I. Pleinerová in H. Olmerová v članku »Halštatské nálezy ze Somotorské hory«. Pri delih so odkrili nekaj grobov in nekaj kulturnih jam. Grobovi so bili žarni. Tu odkrita keramika za sedaj nima analogij na vzhodnem Slovaškem. Pač pa se javlja podobna keramika v grobovih z gomilami na zahodnem Ogrskem. Največ sorodnosti vidita avtorici v najdbah iz Dalja. Opozarjata tudi na sorodnost z italjskimi amforami (Este II). Časovno datirata najdeno keramiko v srednjo halštatsko fazo.

»Laténske pohrebisko v Nebojsi, okr. Galanta« je poročilo Bohuslava Chrovskega o nekropoli, ki je bila odkrita pri zavarovalnih izkopavanjih v Nebojsi. Ob tej priliki so našli 10 grobov, od katerih so nekateri bili žgani, drugi pa skeletni. Najbolj česta je bila tu latenska kultura. Vendar sodi avtor, da so tudi že poprej na tem mestu pokopavali. To biritualno grobišče naj bi po avtorjevem mnenju bilo uporabljano tudi še v rimskem času. Časovno stavlja grobišče na prehod iz 2. v 1. stoletje.

Slovansko dobo obravnava Vojtech Budinský-Krička v obširni razpravi »Slovanske mohyly na východnom Slovensku«. Avtorjeva razprava je v resnici monografija o slovanskih grobiščih z gomilami in sicer nekropole v Královském Chlmu, grobišča v Topolovki ter ostalih nekropol v drugih krajih na vzhodnem Slovaškem. Nekatero nekropolo so dokaj velike. Tako ima nekropola Královský Chlmec 66 gomil, razporejenih v štirih skupinah v dolžini več kakor enega kilometra. Doslej so tu raziskali le del gomil. Pokopi so bili žgani. V vsaki gomili je bilo po več pokopov; v nekaterih celo 19. Samo v enem primeru je bil pokojnik sežgan na mestu pokopa. Pepel pokojnika je bil položen ali v manjšo vdolbino ali je pa ležal na kupčko na tlu gomile ali v nižji plasti. Samo izjemno je mogoče posamezne pokope tolmačiti kot delno žarne, kjer je bil pepel položen v spodnji del lonca. So pa tudi primeri razmetanih ostankov kalciniranih kosti. Pridevke predstavljajo razni keramični fragmenti, vretenca, uhani itd., vendar v zelo skromnem številu. Grobišče datira avtor od prve polovice 8. do prve polovice 9. stoletja.

Grobišče v Topolovki obsega 34 gomil. Najdbe na tem grobišču predstavljajo razmetane kalcinirane kosti, fragmente keramike ter še nekatere druge skromne najdbe. Sežiganje pokojnikov je bilo izven gomile. Glede na najdbe stavlja avtor grobišča v 10. in na začetek 11. stoletja. To naj bi za sedaj bilo tudi najmlajše grobišče z žganimi pokopi.

Na temelju dosedanjih raziskovanj je uspelo avtorju napraviti tudi nekaj splošnih sklepov. Tako sodi, da so slovanska grobišča z gomilami na Slovaškem na obronkih gorovja in v dolinah, ne pa v nižinah. Zato sodi, da so ta ritual pri pokopu uporabljala plemena, ki so bila vezana na pašnike. Na Slovaškem so tri pokrajine s slovanskimi gomilami. Vzhodna Slovaška pokrajina ima žgane pokope v gomilah. Starejša faza je karakteristična po pokopu pepela v manjše vdolbine ali pa v spodnji del lonca dalje po kupčkih pepela ali pa po raztresavanju pepela po gomili na večji površini. Mlajša faza je karakteristična po neznatnih najdbah totalnega upepeljevanja na mestu pokopa. Za srednjo slovaško skupino so karakteristični biritualni pokopi v gomilah kjer so prvenstveno skeletni pokopi. Na zahodnem Slovaškem imamo v starejši fazi žgane pokope v gomilah, v kasnejši fazi pa biritualne pokope. Glede odnosa med grobišči z gomilami na Slovaškem in onimi na južnem Poljskem ter v jugozahodni Ukrajini sklepa avtor, da je ritual pokopa v gomilah na Slovaškem v uporabi od 7. do 10. stoletja, medtem ko na Poljskem še ni dovolj najdb. Dosedanje gradivo kaže, da večina gomil spada v 10. do 12. stoletje. Posamezne povezave med tema pokrajinama je danes mogoče ugotoviti glede sežiganja in samega pokopa pepela. Kakšen je odnos z Ukrajino, tega, sodi avtor, danes ni mogoče ugotoviti, dokler ne bodo ukrajinske nekropole tudi objavljene.

O slovanskih gomilah v Stredy nad Bodrogom poroča kratko Jiří Neustupný. Odkopani sta bili dve gomili že 1957. leta. Gradivo je v vojni propadlo. Avtor je zato mogel podati le kratko poročilo o načinu pokopa in o obliki gomil.

Jozef Paulík in Emil Rejholec obravnavata srednjeveške kolibe, odkrite v Chotinu 1956. leta, pri sistematičnih raziskovanjih halštatskega žarnega grobišča. Najdene kolibe datirata na osnovi tu najdenega novca Štefana IV. in fragmentov keramike v 12. stoletje. Dopuščata tudi možnost, da bi mogle pripadati začetku 15. stoletja.

Poleg imenovanih člankov in razprav ima nova številka Slovenske archeologie tudi članke, ki obravnavajo gradivo in probleme izven Slovaške. Tak je članek »Mohyla pri obci Debnevo, Trojansko v Bulharsku«, ki ga je napisal Atanas Milčev. V njem poroča o naključno prekopani gomili leta 1952, ki je bila okoli 1,29 m visoka in ki je imela okoli 10 m v premeru. V gomili je bil skeletni pokop, usmerjen od vzhoda proti zahodu, z bogatimi pridevki. Sam skelet je bil v grobu, obdanem s kamenjem, tako da je nastala grobnica, ki je bila konične oblike. Kot pridevki

so v grobu bile bronaste spirale (salteleoni), bronasti okovi pasic, ločne fibule, zapestnice in jantarjeva zrna. Avtor sodi, da je večina teh izdelkov domača, kljub pogostnim analogijam na drugih mestih. Kulturno povezuje najdbe s Trakijci, časovno pa datira grob od 7. do 6. stoletja.

Drugi članek »Nové laténske nálezy na Zakarpatskej Ukrajině«, ki ga je napisal Peter Sova-Gmitrov, obravnava nekatere novejšje najdbe iz Zakarpatske Ukrajine. V glavnem pripadajo latenske najdbe naključnim odkritjem, najdenim pri rigolanju in poljedelskih delih. Med pomembnejše najdbe spada nekoliko depotov. En tak depot obsega 7 železnih kosov orodja, kakor so sekire, dleto, britev in ralica. Drugi depot je pa obsegal stekleno zapestnico, fragmentirano bronasto zapestnico in dve bronasti figuri, od katerih predstavlja ena golo moško figuro, druga pa vepra.

Tretji članek M. Petrescu-Dîmbovița »Slovanské sídliská v Moldavskej oblasti Rumunska« je poročilo o dosedanjem delu in zaključkih glede slovanskih naselbin v Moldaviji. Avtor obravnava v glavnem naselbine, odkrite v Hlincea Jasy, dalje v Suceava in Spinoasa. Tamkajšnje naselbine so na močvirnatem zemljišču. Stanovanjske hiše pripadajo polstanovanjskim jamam s kulturnimi jamami. Velike so 3,0 × 4,0 do 3,8 × 4,8 m in do 0,55 m vkopane pod današnjo površino. Po pravilu je v enem kotu hiše stalo ognjišče, ki je bilo podkovičaste oblike. Med keramičnimi ostalinami so fragmenti prostoročno izdelanih lončkov. Časovno stavlja avtor naselbine od 8. do 10. stoletja. Etnično jih pa pripisuje nekemu vzhodnoslovanskemu plemenu. Avtor tudi sodi, da je tamkajšnja kultura v Moldaviji toliko pomembna, da ji je mogoče dati naziv Hlincea-Jasy kulturna skupina.

Na koncu je še poročilo o mednarodni konferenci Limes Romanus, ki je bila 1957. leta v Nitri, ter nekaj recenzij.

J. Korošec

Erich Swoboda: Carnuntum, seine Geschichte und seine Denkmäler. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Römische Forschungen in Niederösterreich. Band I. Graz-Köln 1958. Hermann Böhlhaus Nachf. 258 strani, 48 tabel.

V knjigi sledita kazalu in seznamu slik uvoda k tretji in drugi izdaji dela. V prvem uvodu govori avtor o potrebi nove izdaje, ker se izkopavanja v Carnuntumu nadaljujejo in prinašajo vedno nove zaključke. V obeh uvodih pa poudarja, da je namen knjige, podati tudi sliko rimskega provincialnega življenja ob Donavi in ni le vodič ali poročilo o izkopavanjih.

Prvo poglavje govori pod naslovom »Pogoji« najprej o geografski legi in o naravnih pogojih za naselitev v okolici Carnunta. Tudi ime se povezuje z naravo okolice, kjer je Donava odkrila kamenite sklade. Potem nas avtor seznanja z drugimi pogoji za nastanek mesta: z zgodovino naseljenosti v železni dobi in omenja zlasti kulture, ki so zapustile močnejše sledove v Nižji Avstriji. Rim pa se je začel zanimati za neposredno zaledje Italije po zmagi nad Kartagino in tam širiti svoj vpliv zlasti po ustanovitvi Akvileje. Zadnja faza v tem razvoju je bila ustanovitev noriškega kraljestva, ki je bilo povsem pod rimskim vplivom. Močno je vplivala tudi trgovina z Italijo. Kmalu po ustanovitvi se prvič srečajo na ozemlju noriškega kraljestva Rimljani in germanska plemena, kot pozneje še dostikrat v zgodovini. V zadnjih desetletjih pred n. št. pa je morala rimska država prenesti mejo na Donavo. Noriško kraljestvo izgubi tako svoj pomen, ozemlje Carnunta pa priključijo provinci Panoniji kot novemu braniku Italije.

Drugo poglavje ima naslov »Rim ob Donavi« in obravnava obmejno utrdbo Carnuntum skozi ves čas rimskega cesarstva. Avtor najprej obravnava prvo stalno posadko in njen tabor, kot ga prikazujejo izkopavanja. Potem sledi vsem dogodkom politične in vojaške zgodovine, ki so povezani s Carnuntom, in sicer na osnovi virov in carnuntinskih napisov. Začne z obmejno politiko v 1. stoletju in govori o pomenu vojske pri romanizaciji province. Nato našteva važnejše dogodke preko vpada Kvadov in Markomanov, nemirov v 3. stol., sestanka cesarjev druge tetrarhije, upadanja rimske moči, do popolnega razpada rimske oblasti nad Panonijo.

Poglavje »Municipium Aelium Carnuntum« govori o civilnem mestu, ki je pa manj poznano kot tabor. Zametek tega mesta je tvorilo prebivalstvo predrimskega Carnunta, ki še ni točno lokaliziran. Pod vplivom tabora, mejne politike in naseljevanja se sčasoma ustvarijo pogoji za nastanek mesta-municipija. Avtor govori tudi o razliki med municipijem in canabami. Med drugim je vplival na nastanek